

Мариана Алексић, Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија, изд. Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2006, стр. 5–281.

Задовољство ми је што могу да кажем неколико речи о овој вредној књизи. А вредност је њена: с једне стране, зато што на најбољи начин наставља још пре две деценије започето у нас испитивање једнојезичке и међујезичке лексичке хомонимије, с друге стране, зато што поузданим закључцима унапређује наше и опште знање о хомонимији, посебно о међујезичкој лексичкој хомонимији, с треће стране, што одабраним процедурама испитивања и добро уоченим критеријумима за дате класификације може послужити као модел овога типа истраживања, и, с четврте стране, зато што садржи и обиман речник, који је постављен на новим, добрим теоријским основама и који, управо стога, представља, да тако кажемо, најбољи лек за ублажавање и отклањање хомонимијских проблема на свим нивоима међујезичке бугарске и српске комуникације.

Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија докторска је дисертација Мариане Алексић, одбрањена децембра 2001. године на Филолошком факултету у Београду. Књига има 281 страницу и састоји се из два дела, теоријског и лексикографског. Први део обухвата следећа поглавља (са више потпоглавља у свакоме од њих): Увод (11–21. стр.). Класификација српско-бугарских хомонима (22–23. стр.), Међујезички именички хомонимски парови (24–55. стр.), Међујезички придевски хомонимски парови (55–67. стр.), Међујезички глаголски хомонимски парови (67–87. стр.), Међујезички прилошки хомонимски парови (87–89. стр.), Међујезичка српско-бугарска енантиосемија (89–93. стр.), Закључак (93–95. стр.), Цитирана литература и речници (96–99. стр.). Уз овај део иду и фусноте (117–122. стр.), Скраћенице (100–101. стр.) и Апстракт (102. стр.) на

српском и енглеском језику. Други део чини Речник српско-бугарских лексичких хомонима (103–281. стр.).

У Уводу ауторка образлаже оправданост проучавања српско-бугарске лексичке хомонимије; она каже „Српски и бугарски језик, као два суседна и блискородна језика, имају идентичну генетску (јужнословенску) основу... Заједнички историјски путеви развитка и културолошка прожимања два језика резултирала су формално сличним или идентичним слојем лексема. Велики део овог лексичког слоја је и семантички подударан, што представља добру основу за несметану писмену и усмену комуникацију. Међутим, други део тог слоја чини корпус лексема са различитим, каткад и супротним семантичким садржајима ... због чега у комуникацији често долази до семантичке конфузије, немогућности кодирања порука, неретко и до комичног ефекта“ (стр. 11). Нпр., реченица *Бугари су вредан народ* „биће у бугарској језичкој заједници схваћена овако: *Бугари су шћешан народ*“ (стр. 11), или „најсвежији пример превода наслова бугарске књиге 'Призори'... Преводац... наслов практично преводи транскрипцијом у српско — 'Призори'. Српска реч *йризор* је именичка лексема са значењима 'оно што се открива погледом' и 'догађај, случај' ... што не одговара бугарском прилогу *йризори* са значењем 'у праскозорје'“ (стр. 12). Ауторка с правом закључује: „По нашем мишљењу, проблем се може само делимично уклонити стварањем двојезичних речника лексичких хомонима и њиховим коришћењем у преводилачкој и лексикографској пракси, као и у настави страних језика, што би у многама отклонило могућност грешака и омашки“ (стр. 12).

Даље, ауторка дефинише предмет и циљ истраживања српско-бугарске међујезичке хомонимије. Предмет рада је, како ауторка каже, „семантички однос заједничког слоја формално сличних или чак истоветних лексема између чијих се семантичких структура уочава не само разлика него и сличност“ (стр. 13) истражен на синхронном лексичком фонду стандардног српског и бугарског језика. Циљ истраживања је теоријски и практичан. Теоријски је у пружању што целовитије слике хомонимских парова, што ауторка постиже њиховом детаљном класификацијом према семантичким критеријумима. А циљ је класификације двојак: један је у доказивању асистемског карактера ове лексичке појаве, други је у утврђивању нивоа међујезичке хомонимије управо помоћу спроведене класификације. Практични циљ је у отклањању могућих и честих грешака.

Испитивања су вршена четирма процедурама: компоненијалном анализом, контрастивном анализом, анкетом и статистичким методом.

Основни извор грађе су дескриптивни речници савременог српског и бугарског књижевног језика; додатни извор грађе су двојезични речници; помоћни извори су примери из преводне књижевности, из преводне публицистике, из радио-телевизијских емисија, као и из двосмерне комуникације у настави српског језика у Бугарској и настави бугарског језика у Србији.

У оквиру Увода дат је и критички преглед проучавања међујезичке хомонимије у српској и бугарској лингвистичкој средини.

Увод се завршава давањем радних дефиниција термина међујезички лексички хомоними и међујезичка лексичка хомонимија, уз критичко разматрање постојећих дефиниција. Међујезичким лексичким хомонимима ауторка, с правом, сматра „формално сличне лексеме двају језика које припадају истој врсти речи, чије су семантичке структуре потпуно или делимично нееквивалентне“, а међујезичку лексичку хомонимију дефинише као „могућност замена семантичких реализација чланова пара истог ранга у комуникацији (писменој или вербалној)“ (стр. 19. и 20).

Друго је поглавље посвећено класификацији српско-бугарских хомонима. Основ класификације је примарност/секундарност лексичког нивоа у коме се јавља хомонимски конфликт у лексемском пару. Из тог су разлога хомонимски парови подељени на оне код којих се хомонимија појављује у примарним, основним значењима и на оне код којих се појављује у секундарним значењима. Такође су из тога разлога хомонимски парови подељени на оне у којима учествују основне, просте, неизведене лексеме и на оне у којима учествују изведене лексеме, деривати. Сви ови хомонимски парови, било коме класификационом типу да припадају, испитивани и према одсуству односно присуству семантичке карике међу њима, као и према врсти те карике. И још нешто. Посебно су давани, с једне стране, парови у којима учествују лексеме словенског порекла и, с друге стране, парови у којима учествују лексеме несловенског порекла.

Треће је поглавље посвећено именичким хомонимским паровима. Они су подељени на два типа А₁ — парови чије се примарне семантичке реализације не поклапају и А₂ — парови чије се примарне семантичке реализације поклапају. Тип А₁ подељен је на два подтипа: А₁1.0 — немотивисани парови (и даље А₁1.1 — они без семантичке карике, нпр. срп. *зрм* = буг. храст / буг. *зрџм* = срп. гром, А₁1.2 — они са семантичком кариком, нпр. срп. *муж* = буг. мъж, съпруг / буг. *мъжс* = срп.1. мушкарац; 2. муж, супруг) и А₁2.0 — мотивисани парови (и даље А₁2.1 — они без семантичке карике, нпр. срп. *левак* = буг. фунија / буг. *левак* = срп. левак, леворук и А₁2.2 — они са семантичком кари-

ком, нпр. срп. *ћроводник* = буг. 1. водач, придружител; 2. проводник / буг. *ћроводник* = срп. 1. проводник; 2. посредник). Парови са семантичком кариком деле се на оне код којих је семантичка карика у истој семантичкој реализацији, као што су *муж* и *ћроводник* и оне са заједничким елементима из семског састава (али без заједничке семантичке реализације), нпр. срп. *грах* = буг. боб/ буг. *грах* = срп. грашак, или срп. *зајис* = буг. 1. записка; 2. завештание; 3. талисман / буг. *зајис* = срп. снимак.

Тип А₂ обухвата парове чије се примарне семантичке реализације поклапају. И овај је тип, као и претходни, подељен на два подтипа, који се у складу са принципима дате класификације даље гранају.

Анализа сваке класификационе групе завршава се кратким закључком.

У четвртом се поглављу анализирају придевски хомонимски парови, у петом глаголски и у шестом прилошки. Анализе свих ових хомонимских типова спроведене су истим процедурама и по истим класификационим групама. И овде се анализа сваке класификационе групе завршава кратким закључком.

Прегледност класификације и спроведених анализа резултирале су прегледношћу општих закључака. Даћемо их укратко.

1. Хомонимија се јавља и на примарном и на секундарном лексичком нивоу.

2. Најбројнији су (у све четири категорије речи) мотивисани хомонимски парови словенског порекла чије се примарне семантичке реализације не поклапају; они чине четири петине грађе. Дакле, најбројнија је хомонимија на примарном нивоу секундарних лексема. „То значи да је семантичка дивергенција код хомонимских парова знатно већа од очекиване упркос евидентним сличностима механизма у лексичким системима и дела лексичког фонда оба језика“ (стр. 94).

3. На примарном нивоу, тј. код парова чије се примарне семантичке реализације не поклапају, семантичка дивергенција је знатно већа од оне коју имамо код парова код којих се примарне реализације поклапају.

4. Међу лексемама у хомонимским паровима могућа су четири типа семантичких опозиција: еквиполентна (код које лексема у пару имају и семантички еквивалентне и диференцијалне реализације у својим полисемантичким структурама, нпр. срп. *заградити* (= буг.1. заградя; 2. сложа скоби) / буг. *заградя* (= срп. 1. почети градити; 2. заградити, опколити), привативна (код које богатија полисемантичка

структура једне лексеме у хомонимском пару укључује полисемантичку структуру друге лексеме, нпр. срп. **оџац** (= буг. 1. баща; 2. мн. деди; 3. цркв. отец; 4. фиг. баща, основател, родоначалник, стврател / буг. **оџец** (= срп. 1. цркв. отац, свештеник; 2. калуђер), опозиција искључивости (која је својствена паровима чије се фонетске структуре случајно поклапају, а семантичке структуре су им различите, нпр. срп. **бакар** тур. (= буг. 1. хем. мед; 2. бакър; 3. медени монети или предмети; 4. руменина, румен тен) / буг. **бакар** хол. (= срп. кувар у војсци) и опозиција енантосемичности (код које су, најчешће, примарне семантичке реализације лексема у пару супротне, ређе антонимске, нпр. срп. **изнизати** (= буг. нанижа) / буг. **изнижа** (= срп. 1. разнизати; 2. фиг. проћи; 3. разг. извући се). Најзаступљеније су еквивалентна и привативна опозиција; еквивалентна је чешћа од привативне. Опозиција искључивости јавља се код парова насталих случајним поклапањем фонетских структура. Опозиција енантосемичности јавља се код двадесетак парова словенског порекла; у несловенским лексемама енантосемичност није забележена. Тип семантичке опозиције углавном је у сагласности са класификационим типом.

5. Узроци настанка српско-бугарске (бугарско-српске) хомонимије су:

- распад некадашњих заједничких полисемантичких структура; тако је настало нешто мање од 90% хомонимских парова;
- бројне позајмљенице у српском и бугарском језику; неретко иста страна реч уђе у српски језик са једним од својих значења, а у бугарски са другим. Ауторкин податак да су такве позајмљенице нађене само међу именицама и придевима, међу именицама их је више, могао би указивати на то да се пре свега позајмљују речи као термини, које тек после, функционисањем у језику примаоцу прелазе из посебног термилошког у општи лексички фонд;
- случајно поклапање форми различитих лексема, и словенског и несловенског порекла.

6. Међујезичка хомонимија је асистемска појава, као и хомонимија уопште; настанак хомонимских парова не може се прогнозирати.

Списак цитиране литературе и речника броји 81 библиографску јединицу.

Други је део рада Речник српско-бугарских лексичких хомонима. Он обухвата око 1800 лематизованих хомонимских парова датих по азбучном реду. Текст речничког чланка састоји се из два сегмента: у првом је дат српско-бугарски речнички чланак, а у другоме бугар-

ско-српски. На десној страни ових речничких чланака дате су целе полисемантичке структуре другог језика (српскога у првome сегменту речничког чланка, бугарског у другоме сегменту) (разуме се, онолико потпуне колико су потпуне у речницима који су послужили као извори грађе); ове полисемантичке структуре другог језика семантички су еквиваленти лексемама првога језика на левој страни. Овакав начин лексикографске обраде омогућава увид не само у хомонимност лексема и њихових појединих семантичких реализација, већ и у њихову семантичку еквивалентност. А све ово чини речник веома корисним како за научне, тако и за практичне потребе. Овој општој вредности речника доприноси и то што су у њему све лексеме акцензоване, и оне лематизоване, и оне у дефиницијама на десној страни. На исти начин, и на левој и на десној страни, акцензоване су и све лексеме у првome делу рада.

Да сведемо. Књига *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија* прва је у нашој лингвистици студија о српско-бугарској лексичкој хомонимији; први је у нас и речник српско-бугарских лексичких хомонима, који је саставни део ове књиге. Изнети закључци нови су и поуздани, изведени и проверени процедурама које су у складу са савременим лексиколошким и лексикографским знањима. Речник дат уз књигу заснован је на тим закључцима и знањима, на добрим и новим теоријским основама и урађен добром и новом лексикографском методологијом. Књига ће бити веома корисна свим говорницима српскога језика који уче или говоре бугарски и свим говорницима бугарског који уче или говоре српски језик на било коме нивоу и у било које комуникативне сврхе.

Београд

Даринка Горџан-Премк